
А. В. Желдубовська

здоб. II курсу економіко-правового факультету

ОНУ імені І. І. Мечникова

*Науковий керівник: ст. викл. кафедри кримінального права,
кримінального процесу та криміналістики О. В. Нарожна*

ВІКТИМОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ НЕОБХІДНОЇ ОБОРОНИ

Вже довгий час тема самооборони є дискусійною, що пов'язано з невизначеністю меж, де закінчується необхідність спротиву і превенції правопорушення та починається заподіяння умисної шкоди своєму кривднику. При розгляді даного питання постають складнощі навіть при визначенні, хто є потерпілим, себто жертвою, особливо, якщо йдеться про такий феномен, як перевищення самооборони.

Серед дотичних до даної тематики положень Конституції України можемо виокремити ст. 27, в якій зазначено, що «кожен має право захищати своє життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань» [1, ст. 27]. Громадянам нашої країни гарантоване право на захист себе, своїх близьких людей, оселі та недоторканності вищезазначеного незалежно від віку, статі, соціального статусу та можливості запобігти настанню протиправних наслідків.

Інформація про жертву як учасника кримінального провадження, є такою ж важливою, як і інформація про правопорушника задля формування та розвитку обставин злочину. Вивчення поведінки потерпілих у кримінальному провадженні є також необхідним для прийняття рішень щодо забезпечення їх цілісності та недоторканності. Мусимо також підкреслити, що дослідження віктимної поведінки та реакції правопорушника на неї може превентивно сприяти на зменшення кількості жертв рецидивних злочинів. Виявлення потенційно провокативних, віктимних ознак у поведінці потерпілих є відправною точкою для формування відповідних гіпотез і висновків у кримінальному провадженні.

Потерпілий є одним із головних фігурантів кримінального провадження. Причини, обставини та умови вчинення таких

правопорушень не можуть бути розкриті, оскільки протиправна поведінка підсудного часто спричинена необережними вчинками потерпілого. Неналежна поведінка жертви має особливе значення при розгляді справ щодо кримінального правопорушення та іноді є безпосереднім джерелом конфлікту або навіть глибокою провокацією з боку правопорушника на активні та незаконні дії проти жертв. Прояви такої поведінки з боку потерпілого можуть мати різні форми: від фізичного чи психологічного насильства над кривдником чи його близькими до прояву неповаги до громадського порядку та загальноприйнятих норм моралі тощо. При вчиненні кримінальних правопорушень, таких як вбивства, тілесні ушкодження, зґвалтування, розбій нерідко зустрічається протиправна провокаційна поведінка жертви. Поведінка потерпілого може вплинути на об'єм вини обвинуваченого, а у випадку необхідної оборони – вилучати її [2, с. 142].

Необхідно зазначити, що хоч і жодна поведінка майбутньої жертви не є виправданням кримінального правопорушення, у випадку самооборони та – особливо – її перевищення нападник є перспективною провокуючою жертвою, агресивні дії якої є прямою причиною нападу у відповідь, та, як наслідок, формування двосторонньої ситуації, де визначити потерпілого важко. Ускладнює даний процес також і намагання визначити, чи була першопочаткова жертва – а в майбутньому правопорушник за ст. 118 Кримінального кодексу України – в стані глибокого душевного хвилювання, або ж афекту, що впливає на призначення покарання, його форму та строк [3].

Отже, необхідна оборона є захистом людини від посягань з боку навколишнього світу, бажанням вберегти своє життя, життя інших людей та їх майно. Право на самооборону є природним і належить людині з її народження, воно не може бути вилученим та обмеженим. Дане питання є гострим для суспільства та має бути розглянуте детальніше задля зменшення кількості випадків перевищення необхідної оборони. Подальше збільшення ефективності при покаранні правопорушників, що перевищили межі самооборони вбачаємо в поглибленому вивченні та застосуванні віктимологічної превенції, або ж профілактики, тобто виявленні, усуненні

та нейтралізації будь-яких провокуючих ситуацій та факторів, що формують віктимну поведінку нападників – серед них розробка та вдосконалення спеціальних засобів захисту громадян та конкретних осіб від правопорушень, підвищення охоронно-захисних можливостей потенційних жертв правопорушень, збільшення рівня суворості покарань за кримінальні правопорушення, особливо за злочини, та встановлення державного контролю над ринком вогнепальної та деякої холодної зброї.

Література

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 09.04.2023).
2. Віктимологія: навч. посіб. / Голіна В. В. та ін.; за ред. Голіної В. В., Головкина Б. М. Харків: Право, 2017. 308 с.
3. Кримінальний кодекс України: Кодекс України від 5 квітня 2001 року № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 09.04.2023).